

Landgoed Vosbergen

Leo Stockmann, Tineke van den Berg,
Jan ten Pas

● *Het landgoed Vosbergen, gelegen in de gemeente Eelde, beslaat ruim 100 ha en kent een afwisselende terreingesteldheid. Beplantingen van loof- en naalddhout, houtwallen, singels, poelen, natuurterreinen, bouw- en grasland komen naast elkaar voor. In dit artikel wordt aandacht besteed aan de ontstaansgeschiedenis en aan de geologische en natuurlijke gesteldheid. Een wandeling laat u kennis maken met de karakteristieke delen en met de flora van het landgoed.*

In Eelde hebben, in verhouding tot de rest van Drente, veel welgestelden gewoond. Dit blijkt o.a. uit de nog aanwezige landgoederen waarvan Oosterbroek, Vosbergen, De Duinen, Lemferdinge en Vennebroek op de oostelijke helling van de Tynaarlo-rug (een door de ijstijd gevormde in noord-zuid richting lopende zandrug, parallel aan de Hondsrug) zijn gelegen. De geschiedenis van Lemferdinge (15e eeuw), Oosterbroek (16e eeuw) en Vennebroek (17e eeuw) gaat het verst terug. Het landgoed Lemferdinge is uiteengevallen na een grootscheepse verkoping in 1811; een zelfde lot trof het landgoed Oosterbroek in 1889 na een faillissement van de toenmalige eigenaar. Het grootste deel van het huidige landgoed Vosbergen is van deze landgoederen afkomstig.

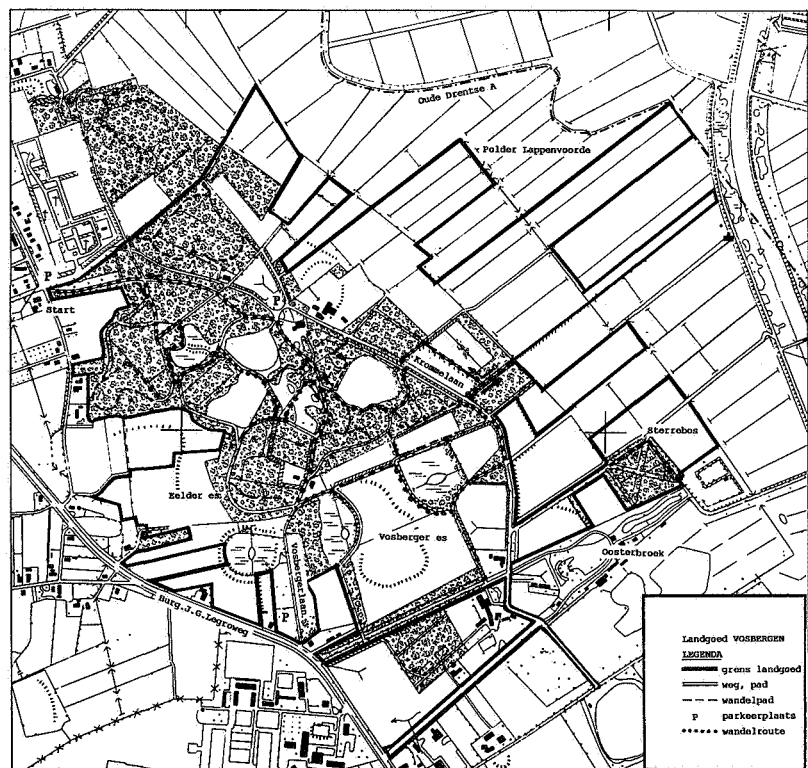
Historische ontwikkeling

Uit de topografische kaart van 1853 blijkt dat het landschap ronde Eelde destijds was opgebouwd uit esgronden, madelanden, heide, bosrestanten en houtwallen. De Vosberger- en de Eelder es hebben op deze kaart ongeveer dezelfde afmetingen als nu. Ook de grote lanen die door het huidige landgoed lopen zijn al op deze kaart zichtbaar. Een groot gedeelte van het gebied werd ingenomen door hoogveen en heide. Er was alleen drassig grasland aan de noordzijde van het gebied.

De eerste aanzet van Vosbergen dateert uit 1890. In dat jaar kocht mej. Groeneveld een boerderij met bijna 7 ha bos en landerijen. In 1894 werd het voorhuis van de boerderij verbouwd tot zomerhuis. In 1896 trouwde mej. Groeneveld met de heer Kraus. Na een verbouwing in 1917 vestigde het echtpaar zich definitief op Vosbergen. Het huis ligt in het centrum van het landgoed en staat bekend als de witte villa.

Sinds 1890 zijn tientallen grotere dan wel kleinere aankopen gedaan. Heide- en veengronden werden bebost of ontgonnen tot stukjes grasland. Omstreeks 1935 telde het landgoed bijna 80 ha. De heer Kraus is overleden in 1937, mevrouw Kraus in 1949. Beiden zijn op het landgoed begraven.

Tot het landgoed behoren nu de villa, omgeven door een parkachtige structuur verwant aan de Engelse landschapsstijl, een boerderij, een viertal in erfpacht uitgegeven voormalige boerderijtjes, 52 ha bos, natuurterrein, vijvers, poelen, wegen, paden en 54 ha bouw- en weiland. Totaal ruim 100 ha. Op het landgoed bevindt zich ook een grafheuvel uit het neolithicum of de bronstijd. De polder Lappenvoort met daarin graslandpercelen van

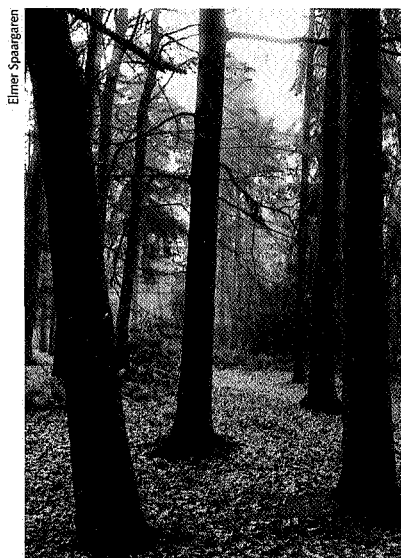

Vosbergen is in 1989 in het kader van de relatie-nota aangewezen als reservaat.

Bodem en waterhuishouding

Het landgoed ligt op de grens van de hoger gelegen zandgronden en het lager gelegen poldergebied in het beekdal van de Drentse A. In de voorlaatste ijstijd (het Saalien 250.000 - 180.000 jaar voor Chr.) is door het landijs een dichte keileemlaag afgezet op de zee- en rivierafzettingen. Deze ondoorlatende leemlaag is later in het beekdal door erosie verdwenen en is alleen op de hogere delen van het landschap aanwezig. In de laatste ijstijd (het Weichselien 120.000 - 10.000 jaar voor Chr.) zijn in het gebied dekzanden afgezet. In het Holoceen (10.000 jaar voor Chr.) is in het beekdal op deze dekzanden klei- en veenvorming opgetreden. Menselijke invloeden hebben in de recente geschiedenis hun invloed gehad op de bovenste lagen van het bodemprofiel.

In het gebied komen over een kleine oppervlakte relatief grote hoogteverschillen voor. Door lokale zandverstuivingen zijn kommen en hoogtes in het landschap ontstaan. Op de hoogste delen heeft men in het verleden akkers aangelegd. Om de bodem vruchtbaar te maken zijn deze akkers opgehoogd met plaggen, strooisel, e.d.: de esgronden. De verschillen in reliëf zijn bepalend voor de afstromingsrichting van het water, mikroklimaat en vochtigheidsgraad. Het landgoed watert af via het poldergebied en valt onder de afwateringseenheid Lappenvoort, behorend tot het waterschap Drentse A. Oorspronkelijk werd het poldergebied ontwaterd door een zijarm van de Drentse A. Op de hogere zandgronden vond ontwatering plaats door oppervlakkige afstroming en grondwaterstroming. Toen in de polder een aantal sloten werd gegraven werd deze sneller ontwaterd. Ook het water van de hogere zandgronden werd toen sneller afgevoerd. Door de kunstmatige afwatering in de polder en de diepe grondwaterwinning ten oosten van het landgoed zijn de grondwaterstanden de laatste 40 jaar gedaald. Sinds 1969 wordt de waterhuishouding in de afwateringseenheid gereguleerd met een gemaal dat uitslaat op het Noord-Willemskanaal. Enkele grote watergangen bewerkstelligden dat het gebied nog

Elmer Spaargaren

Douglassparren

sterker werd ontwaterd en het waterpeil nog lager kwam te liggen. In het landgoed is in het verleden een aantal sloten en greppels gegraven ten behoeve van de ontwatering van agrarisch gebruikte en beboste percelen. De greppels die door het bosgebied lopen staan nu als gevolg van de grondwaterstandsvaling grotendeels droog.

Door de verandering in het waterregime is van de oorspronkelijke kwelstroom, afkomstig van het Drents plateau, weinig meer over en als gevolg daarvan is ook de waterkwaliteit sterk veranderd. Ook de bemesting van de akkers leidt tot een 'ander soort' water. De specifiek op kwelwater aangewezen vegetatietypen zijn daardoor zeer sterk in waarde achteruit gegaan.

Bostypen en broedvogels

Er zijn 5 typen bos te onderscheiden:

1 Pioniersbos op zowel droge als vochtige bodem. Veel berk met plaatselijk sterke ondergroei van braam en/of brandnetel. Geschiedte broedplaats voor soorten als tuinfluiter, grasmus, braamsluiper en fitis.

2 Oud loofhout met weelderige ondergroei.

Voornaamste boomsoorten zijn beuk en eik, plaatselijk vermengd met grove den en/of fijnspar. Struiklaag met o.a. lijsterbes en vuilboom. In de kruidlaag o.a. witte klaverzuring en vingerhoedskruid. Vogelsoorten als wiewaal, zwartkop, koolmees, en gekraagde roodstaart broeden in dit bosstype.

3 Oud naaldhout met weelderige ondergroei.

Hoofdboomsoorten zijn fijnspar, douglas, lariks en op sommige plaatsen grove den. Struik- en kruidlaag grotendeels als bij type 2. Op sommige plaatsen komt massaal brede stekeelven voor. Broedvogels o.a. goudhaantje, zwarte mees en ransuil.

4 Oud loofhout met weinig ondergroei.

Opstanden van beuk en gemengde opstanden van eik, beuk en soms grove den. Broedvogels o.a. kauw, boomkruiper, groene specht en fluiter.

5 Jong loofhout. Dit type betreft de relatief jonge aanplantingen. Geen specifieke broedvogels.

Naast de typen bos zijn op het landgoed verschillende oude lanen, houtwallen en -singels aanwezig. Ze zijn ingeplant met eik of beuk. In de kruidlaag komen eikvaren en kamperfoelie voor. Vooral in de omgeving van de villa, de grote vijver en het graf komt een begroeiingsvorm voor die het best gekarakteriseerd kan worden als park: zware solitaire of in kleine groepen groeiende bomen (exoten) op grasland.

Huidige beheer

Er wordt naar gestreefd om binnen het landgoed karakter een vrij natuurlijke ontwikkeling te bewerkstelligen. Daarom worden dunningen uitgevoerd in eenvormige naaldhoutopstanden en blijven her en der afstervende, scheefstaande en omgevallen bomen staan dan wel liggen. De natuurterreinen worden niet bemest, deels gehooïd en deels aan hun lot overgelaten. In de natte natuurterreinen worden de (gegraven) poelen onderhouden.

Recreatie

In Vosbergen kan men genieten van de gevarieerd-

heid van het terrein. Door het landgoed lopen doorgaande toeristische fietspaden. Er is een intensief wandelpadennet aanwezig. Zowel wandelaars als trimmers maken daar gebruik van. Met name in de weekenden met mooi weer komen recreanten van verder weg naar het landgoed toe. Honden mogen alleen aangelijnd meewandelen. Vlak bij de villa is vorig jaar een ANWB-bord met informatie over Vosbergen geplaatst. Het zou wenselijk zijn de Vosbergerlaan af te sluiten voor doorgaand autoverkeer. Aan beide beginpunten van deze laan is een parkeerplaats. Erg vervelend kan de geluidsoverlast zijn van het vliegverkeer van het vliegveld Eelde.

Wandeling

De route staat aangegeven op het kaartje. In Vosbergen is de route bewegwijzerd d.m.v. paaltjes met een groene band. De start is bij het grote toegangshek met opschrift Vosbergen dat dateert uit 1910. Het hek wordt geflankeerd door 2 oudere linden. We lopen over het pad naast het grasveld. Rechts van het pad staan Amerikaanse eiken en haagbeuken met enkele tamme kastanjes. Links aan de rand van het grasveld een groep van vier Lawson-cipressen. Het grasveld wordt gescheiden van een bosstrook door een wand van Sitka-spar. Rechts van het pad staan ook exemplaren van de gewone taxus (zie IVN-voorlichtingsbordje). Op het grasveld groeit veel gestreepte witbol (een grassoort) en reukgras. We wandelen het bos in. Direct links staat een tamme kastanje (zie IVN bordje). Het eerste stuk bos bestaat hoofdzakelijk uit Douglas-spar. Als ondergroei weinig struiken maar wel veel brede stekelvaren en rankende helmblom, een teer plantje dat steeds meer voorkomt, waarschijnlijk als gevolg van toenemende verzuuring.

Op de viersprong gaan we rechtsaf, op de driesprong houden we links aan. We lopen door een stukje gemengd bos bestaande uit beuk en Douglas-spar. In de braambegroeiing staan jonge aangeplante beukjes. Even verder aan de linker kant staat een fors exemplaar van de zwarte den. Als ondergroei komt taxus voor.

Op de driesprong gaan we linksaf. Let hier op het groeiende dalkruid. We zien links een grasveldje

Elmer Spaargaren

Graf met haag van Lawsoncipressen

met daarop het graf van de voormalige bezitters en stichters van het landgoed. Het grasveldje wordt omgeven door fraaie exemplaren van de Lawson-cipres. Om het graf een haagje van het palmboompje buxus. Verder bij het graf rhododendron en een jong aangeplant boompje van de Japanse cipres. Achter het graf groeit de wettelijke beschermde koningsvaren. We vervolgen de wandeling. Rechts van het pad staan enkele westerse Hemlock-sparren of scheerlingsdennen en een groot exemplaar van de Japanse cipres.

Na 50 meter gaan we het eerste paadje rechtsaf. Langs het paadje staan nog een paar westerse Hemlock-sparren en meerdere jonge eiken. In de kruidlaag groeit blauwe bosbes. Op 10 meter van het pad aan de rechter kant staat een fors exemplaar, ruim 30 meter hoog, van de reuzenzilver-spar. We komen ook langs een klauterboom voor kinderen - officieel zo bedoeld - een gewone of fijnspar.

'Koninklijke' eiken

Het paadje komt uit op een wat breder pad, we gaan linksaf en lopen het heuveltje op. De eiken

bij het bankje zijn 7 januari 1937 geplant ter gelegenheid van het huwelijk van prinses Juliana en prins Bernard. Na bijna 60 jaar moeten we constateren dat ze zich nog weinig koninklijk hebben gemanifesteerd. Aan weerszijden en achter het bankje staan rhododendronstruiken. Vanaf de top van het heuveltje hebben we een mooi uitzicht over een grasland met slenkje op de villa Vosbergen. De zichttas is onlangs van teveel begroeiing ontdaan. We dalen het heuveltje af en passeren grote grove dennen. Langs de rand van het pad staan pollen pijpestrooite.

Op de driesprong gaan we linksaf, na 10 meter op de volgende driesprong weer linksaf. Rechts een bosgedeelte met beuk en Douglas-spar met veel ondergroei van brede stekelvaren, rankende helmblom en witte klaverzuring, een vroege voorjaarsbloei. Naar links kijkend hebben we een mooi uitzicht op het grasland met het slenkje (veel kikkers).

Op de driesprong gaan we rechtsaf. In de kruidlaan zien we oa dagkoekoeksbloem, veelbloemige salomonszegel en vingerhoedskruid (zie IVN bordje). We komen uit bij een bankje waarbij vier esdoorns staan. Tegenover het bankje een grote gewone of valse acacia. Het paadje loopt tussen

twee weilandjes door. Links een mooi uitzicht op de villa. Veel jong hout langs het pad is gekapt om de zichtlijn in stand te houden. In het weilandje rechts veel geknikte vossestaart (een grassoort), zachte dravik (idem), veldzuring, kruipende boterbloem en pinksterbloem.

Links de vijver met eenden en kikkers. Aan de rand van de vijver staan vijf grote moerascipressen, een bladverliezende soort (zie IVN bordje). Ook staat er een grote Nordmann-spar. Rechts in het grasland is een watercipres geplant, eveneens een bladverliezend soort. Een wat eigenaardig soort is de Japanse noteboom waarvan drie exemplaren vlak bij elkaar zijn geplant. Verder in het grasland staat een 20 meter hoge iep, de enige in Vosbergen van een dergelijk groot formaat. We lopen een klein eindje door en zien links tegenover het bankje een paardekastanje. Voorbij de vijver aan de linker kant vinden we grote Amerikaanse eiken en beuken.

We gaan op de driesprong linksaf, de beukenlaan in. Na 20 meter direkt weer naar links. We lopen onder hulststruiken door en komen bij de vijver. Langs de rand groeien meerdere leuke plantesoorten als tormantil, grote wederik, bitterzoet, grasmuur, waternavel, moerasviooltje, scherpe zegge en gele lis. Ook een aantal exemplaren van de koningsvaren groeit hier. In de vijver ligt een klein, wat langwerpige eilandje dat met bomen is begroeid. Rechts een hooilandje met veel reukgras en gladde witbol. Op het paadje groeit tengere rus. Voor we bij het bankje het taxusbosje in gaan, zien we rechts van het bankje een prachtig veelstammig exemplaar van de hibacipres. Door het bosje gaand, komen we uit op een van de twee hoofdlaan door Vosbergen: de Vosbergerlaan.

Boerderijtje

We gaan rechtsaf. Aan weerszijden van de laan aarden wallen waarop beuk en zomereik. Tegen de deels met mossen begroeide wallen groeit veel klein springzaad. Tussen het fietspad en het zandpad staan enkele Amerikaanse eiken. Links van het pad een beuk-douglaspars bosgedeelte met ondergroei van brede stekelvaren. Rechts een laan met oudere beuken met daaraan grenzend een stukje grasland dat voor een deel is volgeplant met

zomereik ter herinnering aan een boomfeestdag in 1976. Daar weer achter een perceeltje met een nieuw huis. Op dit terreintje stond eerst een onderkomen voor padvindsters maar in 1989 is dat door brand verwoest. Links een gerenoveerd boerderijtje. Dit boerderijtje is in 1886 gebouwd door de toenmalige eigenaar van Oosterbroek, mr. Johan Rengers Hora Siccama. Het boerderijtje is meerdere keren verbouwd. De voorgevel is nog orgineel.

We lopen tussen een heg en een wal door. Op de wal groeit oa eikvaren en kleine maagdenpalm. We gaan linksaf (vóór het bankje), het zandpad op. Door de houtsingel zien we rechts een drassig verruigd landje met daarin een poel. Op de driesprong houden we links aan en lopen verder over

een smal paadje, geflankeerd door zomereik (oude en jonge exemplaren) en struiken als Amerikaanse vogelkers, vuilboom en lijsterbes. Het is de oude weg naar de polder. Veel braam als ondergroei, met gladde witbol. Rechts hebben we een mooi uitzicht op de Vosberger-es, vroeger akker-thans grasland.

Op de driesprong gaan we rechtsaf. Links van het paadje zomereik, lijsterbes en braam met daarachter een pitrus-hooilandje met een nieuw gegraven poel. Het is een rustgebied voor reeën. Vlak voor de bocht in het paadje zijn rechts enkele iepen aangeplant in een klein stukje grasland vol met Engels raigras. Wat verder de es op ligt een klein bosje (zomereik en esdoorn). Op die plek stond

Vosberger es

Elmer Spaargaren

Beukenlaan

vroeger een radiobaken van het vliegveld. Verderop langs het paadje vinden we veelbloemige salomonszegel. Het graslandje links is aan de oost- en noordkant ingeplant met allerlei soorten loofhout, zomereik, es, els en berk. Een aarden wal met erg oude beuken vormt de scheiding tussen twee graslandjes. Op het eind van het paadje groeit links en rechts veel lijsterbes onder de zomereiken. Als we het hek passeren, komen we uit op de andere hoofdlaan: de Kromme Laan, de meer dan 400 jaar oude verbinding van Lemferdinge met Oosterbroek. We gaan linksaf. Het zandpadgedeelte wordt geflankeerd door Amerikaanse eik. Links van het fietspad een wal met oude beuken. Even verderop aan de rechter kant een jonger bosgedeelte van zomereik en met ondergroei van brede stekelvaren. Ervoor een wal met oude beuken. Na de wal (ca. 50 meter lang) rechtsaf, via het hek. We lopen het pad af tot het eind en we zien dan uit over de polder Lappenvoort waardoorheen nog een voormalige stroom van de Drentse A loopt. In

het land is deze in de verte te zien aan de plaatselijke begroeiing met bomen (zwarte els en wilg). We lopen terug door het bos met links en rechts blauwe bosbes langs het pad. Na 85 meter rechtsaf, na een grote rhododendron, een eikenlaan in met veel lijsterbes en pijpestrootje (pollen). Aan het begin van de laan, aan de linker kant een aantal exemplaren van de Europese lork, een bladverliezende naaldhoutsoort. Verderop links een loofhout-aanplant daterend van vlak na de stormen van 1972/1973. Rechts een hooilandje met daarin een 'boomeiland' van zomereik en berk en een wilgenstruikboschage. Als grassoorten komen in het landje veel gestreepte witbol en reukgras voor. Na het hekje gaan we op de viersprong linksaf en komen dan weer uit op de Kromme laan. We steken het pad schuin links over. Op het wallekje voor het fietspad kunnen we gewoon havikskruid en bosgiestgras aantreffen. We gaan het beukenbos in en merken dat de ondergroei ontbreekt. Het moeilijk verteerbare beukeblad levert samen met het weinige licht een te moeilijke groeiplaats op voor kruiden en struiken.

Vijver uit 1830

Op de wat onduidelijke driesprong, bij een hoge larix en een tweeling-beuk, houden we rechts aan en lopen we naar een vijver die al van voor 1830 dateert. De vijver wordt deels omzoomd door rhododendronstruiken. Ook een twaalfstal exemplaren van de koningsvaren siert de rand. In de vijver groeit wat witte waterlelie. Pijpestrootje bedekt plaatselijk de naaste omgeving van de vijver. We laten de vijver links liggen, passeren een paardekastanje, een esdoorn en een grote rhododendron aan de linker kant, lopen langs een weijte met links van het paadje een hulstbosje, houden rechts aan (weiland volgen) en zien links een fijnspaar-bosgedeelte dat gedund gaat worden en gaan bij het weilandhek linksaf, naar de Vosbergerlaan. Op de laan gaan we naar rechts. Amerikaanse eiken bepalen hier het beeld van de laan. Links zien we de vijver met daarvoor op het grasveld twee beuken, een groene en een bruine. In de kruidlaag groeit veel gewone veldbies.

Rechts de tuin van de villa met veel boomsoorten. Tussen pad en weiland is veel van de houtopstand weggehaald om de zichtas open te houden. Wel zijn twee robinia's blijven staan, evenals drie berken, waaronder een vanwege zijn donkere schors wat bijzondere soort, een zwarte berk. Aan de overzijde van het pad, in de tuin, een plataan. We passeren het ANWB-bord met informatie over Vosbergen. We komen uit bij een midden op het kruispunt staande linde die door drie bankjes, opgesteld in de vorm van een driehoek, is omgeven.

We gaan linksaf door het hek (niet verder de Vosbergerlaan inlopen). Direkt aan de rechterkant een groot exemplaar van de Douglasspar. We lopen door een kapvlakte, met links veel adelaarsvaren. Links en rechts zijn amberbomen aangeplant. Op de driesprong gaan we rechtsaf, een Douglasspar gedeelte in met ondergroei van brede stekelvaren en wat witte klaverzuring. Op de viersprong rechtdoor, we passeren nog een larix (zie IVN-bordje), gaan op de volgende viersprong ook rechtdoor en komen dan weer uit bij het hek. Einde wandeling.

De wandeling duurt circa 1 1/2 uur.

